

«TAISNĪBA CĒLĀKA NEKĀ VARA»

Nesen man radās iespēja pārskirstīt Jāņa Cibulskā sa-
kārtoto monogrāfiju par Lat-
gales humanista un cilvēktie-
sību aizstāvja Pētera Miglīn-
ka cilti četru paaudžu gāju-
mā. Šī ciltis ir devusi vēl di-
vus ievērojamus Latgales sa-
biedrisko darbiniekus — brā-
lēnus Nikodemu Rancānu un
Franci Kempu. Latviskā iz-
glītības veicinātājs — Rē-
zeknes Skolotāju institūta di-
rektors monsignjors N. Rancā-
ns pazīstams vismaz katolis-
kajās aprindās. Bet Francis
Kemps? Šis vīrs vidējai un
jaunākajai paaudzei palicis
pilnīgi svešs, kaut gan uzskā-
tāms par Latgales pirmās at-
modas celtnevi, par novada
atjaunošanas censoni visos tur-
pmākajos gados.

Līvānos ilgus gadus dzīvo
un strādā Franča Kempa jau-
nākais dēls Leopolds ar ģime-
ni. Kādā oktobra svētdienā sē-
dēju Kempu dzīvoklī, un mū-
su saruna sākās ar traģiska-
jiem četrdesmito gadu notiku-
miem. Tie vispār tika noklu-
sēti. Franci Kempu izveda uz
Sibīriju 1949. gada martā.
Vecāko dēlu Oļģertu paņēma
tieši no slimnīcas — viņš sli-
moja ar tuberkulozi, kuru bija
dabūjis Vācijā, spaidu darbos.
Vidējais — Romualds, ie-
saukts leģionā, pēc kara izce-
loja uz Austrāliju, un tur viņ-
ņa pēdas pagaisa. Jaunākais
— šis pats Leopolds — jau
kopš 1945. gada strādāja Kom-
munistu raktuvēs: nepilnus 18
gadus vecu viņu tiesāja par
«Dzimtenes nodevību». F.
Kempa sieva Konstānce bija
mirusi 1947. gadā. Gribējusi
dēlam izsūtīt paciņu, bet to
drīkstējās darīt tikai no Krie-
vijas teritorijas. Pleskavas sta-
cijas burzmā, kāpjot vīciņā,
kritusi un smagi sasitusi gal-
vu. Tā šī intelligentā ģimene
tika izpostīta un izkaisīta pa
visiem vējiem.

Ne tēva, ne vecākā brāļa

dzirnavas. Bijām vairāki jau-
ni skolotāji. Sadomājām uz-
rakstīt dažas proklamācijas,
bet pretinieka spēkus nebijām
novērtējuši. Tiesas process —
un katram desmit gadi. Reabi-
litēts neesmu — vēl 1977. ga-
dā atbildēja, ka neredz tādu
iespēju.

Pašlaik Leopoldu Kempu
aicina ciemos Daugavpils Pe-
dagoģiskā institūta latviešu
valodas un literatūras katedra,
sadarbību piedāvā žurnāls
«Katoļu Dzelve», kur vairā-
kos turpinājumos tiek publi-
cētas biogrāfiskas ziņas par
Franci Kempu.

Avīzraksta tetvari šai bio-
grāfijai, protams, par šau-
riem, tāpēc pakavējāties ti-
kal pie dažiem momentiem.

1905. gada revolūcijas
priekšvakarā Latgale — ma-
teriāli nabadzīga, garīgi no-
spiesta, bez savas intelligen-
ces, bez turīgākas šķiras, kas
atbalstītu nacionālo kustību,
varēja iziet, cīņā tikai ar di-
viem trim garīdzniekiem un
četriem vai pieciem student-
iem. Šo studentu vidū bija
arī Francis Kemps. Garīgo se-
mināru atstājis, nejudzams se-
vi priestera tālantu, viņš tur-
pat Pēterpili pēc kāda laika
iestājās civilinženieru institū-
tā, kur uz 80 vietām bija 900
iesniegumu un kur zemniekus
vispār neuzņēma. Vajadzēja
lūgt dzimtā Makašānu pagasta
pilnvaroto sapulci, lai atļauj
no «mužiku» kārtas. Par at-
tecīgu cienastu — divi spaiņi
šņabja un zakuska — tas arī
tūlīt izdarīts. Mācību iestādē
Kempu ieskaitīja poļu grupā
(latgalietis — kas tas tāds?),
un viņš studēja vairākus nekā
vienpadsmit gadus, jo savu
laiku prasīja iztikas peļņišana
un sabiedriskais darbs. Toties
tegūtās zināšanas nodere-
ja gan ceļu un tiltu būvē, gan
ēku projektēšanā. (Rēzeknē
var redzēt F. Kempa celto
baznīcu un Tautas — tagad

tērpta nēmistīgajās tautas
daiņās, ir daudz tuvāka mūsu
vecajās izloksnēs nekā mēs pa-
ši, šīs valodas runātāji). Kāds
lietuvēns ir starp mums nogū-
lies? Kāda netīra sēkla ir iz-
sēta mūsu lielās tautas dru-
vās? Kas to lai atmin? Kas lai
izprot visus tautas dvēseles
kaktiņus?»

Pēterpili Franci Kempu pil-
nīgi savā varā pārņēma avīžu
un kalendāru izdošanas ide-
ja — kā gan citādi veidot lat-
gališu tautisko apziņu, ja ne
caur laikrakstu? Vēl drukas
aizlieguma laikā Kemps izdod
žurnālu «Zvaigzne». Studenti
un ģimnāzisti sapērk aptiekās
mazās porcijās hektogrāfa ma-
sai vajadzīgo želatīnu un gli-
cerīnu. O. Rupaļa romānā
«Tauta grib dzīvot» reālistiski
attēlota tā laika atmosfēra —
sadzīve ar tās grūtībām, jau-
niešu karstgalvība un ķīvīti,
garīdzniecības plesardzība un
pāri visam — darbotiesgriba,
enerģija, aizrautība... Un,
lūk, 1905. gadā iznāk pirma
latgališu avīze «Gaisma»
(atcerēsimies, ka «Latviešu
Avīze» parādījās 1822. ga-
dā). Šis nedēļas laikraksts
plecu tūkstoto tirāžā tika
izplatīts pa latgališu pajum-
tēm. Pamatprincipi, kas rak-
sturoja gan avīzes, gan paša
F. Kempa darbību, bija šā-
di: 1. Sargāt un aizstāvēt sa-
vu tautu, tās ticību un dzim-
to valodu. 2. Vest tautiešus
pa miera ceļu pie lielākas
skaidrības, tas ir, izglītības
un turības... Visai leturēta
avīze bija pret lielajiem cil-
vēku upuriem un vērtību iz-
nīcināšanu 1905. gada re-
volūcijas laikā, taču objek-
tīvi nostājās apspiesto ļaužu
pusē. Vispusīgs sava laikme-
ta dokuments, sprauģa, dzī-
va, aktuāla — tā «Gais-
mu» raksturo M. Bukšs.

Veselus desmit gadus, līdz
pat pasaules karam, Kemps
gādāja par kalendāra «Dau-

ATTELĀ: F. Kemps ar dzīvesbiedri pirmā pasaules kara lai-
kā. A. Rukliņa fotoreprodukcija

spēcīgā centra apoloģētiem
ne toreiz, ne, kā redzam, tag-
ad, lai gan ir ne mazāk aktuā-
ls.

Latgališu bloks, kuru
Latvijas Republikas valdība
pārstāvēja arī Franci —
Trasuns un Kemps, pie-
pleca, aizmirsuši nesaskaņas,
cīņās gan par vienādām zemes
normām visos novados,
gan par skolu celtniecību

cis Madonas nosaukums
kaut gan cēlies no latgalis-
kā «mads» (medus), toties
mainīti desmitiem citu viet-
vārdu. Kā to izskaidrot?
F. Kemps, kurš parasti mē-
dza «noīkt lietas uz šķaut-
nes», secina: «Ciemu, pa-
gastu, fizisku un juridisku
personu vārdi ir privāts īpa-
šums, un valsts te nedrīkst
patvaļīgi lejaukties.»

kapavietu Leopolds Kempa zina. Olgerts miris 1950. gadā Tāļajos Austrumos, tēvs — pēc diviem gadiem Tomskas apgabala kolhozā, kurš sauca «Latgalec». Tā bija sena latgalešu kolonijas vieta, tikai pēc trīsdesmito gadu represijām tur saglabājas maz nacionālo lezīmju. Bērzu krusts uz kapa jau sen satrunējis, un vieta varbūt pat apvīvēta nav nosakāma.

— Tēvs bija nopircis pusagruvušu būdiņu un atjaunojis to. Strādāja kolhozā, cik varēja — veselība valrs nebija stipra — un mēģināja pat rakstīt. Apcerējuma «Latgalešu tautas nacionālā atmoda» manuskripti, par laimi, ir nokļuvuši dzimtenē. Drīz pēc tam, kad mājiņa, stiprāk sakurināta, nodega, tēvs mira ar sirdstrieku. Pie manis glabājas trīs vēstules, kas rakstītas Sibīrijā. Viena adresēta deportētajam novadniekam P. Ertam, divas — man.

Trūcīgi papīra gabaliņi, uz otru pusi apgrīzētas vecas aplokšnes, sīki burti ar violetu tinti. Aprakstītas likstas svešā maļā, izteiktas cerības uz labāku darbu mežsaimniecībā, pārticīgāku izliku. Dēlam likts pie sirds padomāt par izglītošanos neklātienē. Kas tad notiesātajam jauneklīm to būtu jāvis? Kempa acīmredzot vēl bija saglabājis ticību varas humānismam, rakstījis pat uz Maskavu, lūdzis par dēlu. Bez rezultātiem, protams.

Kāda tad bija Leopolda Kempa vaina?

— Pēc Ludzas ģimnāzijas beigšanas 1944. gadā sāku strādāt Zvirgzdenes pamatskolā. Tur tēvs pirms kara bija nopircis un atjaunojis vecas

Kultūras — namu.) Tātad inženieris arhitekts un tai pašā laikā — izdevējs, redaktors, literāts, valodas un vēstures jautājumu pētnieks. 1904. gadā ieguvis arī latīņu valodas privātskolotāja tiesības. Divdesmitajos gados darbojies kā latgalešu ortogrāfijas komisijas loceklis. Ists sabiedrības cilvēks — pratis pārliecinoši runāt, lieliski dejojis mazurku. Aprīnojami — dūmainās zemnieku istabās dzimušie latgaļi dēli un meitas spēja tikt tik tālu! Leopolds Kempa domā, ka tēvu spēcīgi ietekmējusi Miglīnieku dzimtas gaisotne. Cilvēks — Andrejs neesot bijis dzimtcilvēks, bet muļķas darbinieks, tāpēc arī bērnu varējis kaut cik paskolot. Par Franča Kempa izglītību rūpējušies mātes radi Miglīnieki, jo pašā vecākus viņš zaudējis jau bērnībā.

Tiesa, toreizējās skolās valdīja pārkrīvošanas tendences, bērni pat savā starpā nedrīkstēja runāt dzimtajā valodā, un šajā sakarā Francis Kempa atcerējies gan bēdīgus, gan komiskus gadījumus. Piemēram, zēns skaidro, kāpēc nokāvējis stundu: «Kumeļ molo doļ, doroga dubļevataja, skrituļ na tiltu polomalsja.»

Par spīti šiem spaidļiem F. Kempa agri apjauta pienākumu rakstīt savai tautai dzimtajā mēlē. Par viņa publicistikas paraugu varētu derēt 1911. gadā rakstītā vēstule Rainim, kurā emocionāli paustas atmodas darbinieku skumjas un cerības uz Latgales savienību ar Baltiju.

«Nez kā tas notiek, ka mēs paliekam viens otram svešķi, nekā bijām līdz šim. Mūsu vecā, skaistā valoda, te-

gava» izdošanu. Daudz rakstīja viņš pats — ar pseidonīmiem Skabarga, Latgālis, Skomba. «Gaismā» sāka publicēties arī nākamā dzīvesbiedre Konstance Daugule — toreiz vēl ģimnāziste.

Francis Kempa bez preses nevarēja iztikt ne brīdi. Viņš bija viens no laikraksta «Jaunas Ziņas» (1912.—1914.) līdzstrādniekiem, izdeva avīzi «Laužu Balss», rakstīja žurnāļiem «Latgolas Skola» un «Straume».

Kā politiķis Francis Kempa bijis taisnā ceļā gājējs, viņam piemēris arī zināms maksimalisms un individualisms, tāpēc nereti izceļušās domstarpības ar biedriem — arī ar F. Trasunu. Spilgtāk šās izpaudās jautājuma par Latgales statusu, kas izskatīts vēsturiskajā Rēzeknes kongresā 1917. gada aprīlī. Kā Latgalei jāatdalās no Vitebskas guberņas — par to visi bija vienprātīgi. Tikai Kempa un viņa dibinātā Latgales lauju partija prasīja drošākas garantijas novada tiesību nodrošināšanai. («Par zemākām mēs palikt negribēsim. Tikai kā līdzīgs ar līdzīgu. Vai pavisam nē!») Kongresa vadība, kur pārsvarā bija garīdznieki, izteica domu, ka baltieši tāpat visu došot bez vārda runas. Un tad Kempa partijas pārstāvis «nobalsoja ar kājām». Pēc tam šī soļa iniciatoru gribēja pataisīt par slimīgi godkārlīgu gaisa jaucēju un musinātāju. (Leopolds Kempa: «Tēvs bija impulsīvs cilvēks, taču sabiedrībā prata savaldīties.») Faktiski viņš bija par decentralizētu varu ar spēcīgu provinci pārvaldi, bet šis variants neguva atsaucību no

Latgāļiem, gan pa valodu. Ko lai dara — daļa «leļjas latviešu» bija stipri vien pārliecināti par latgalešu valodas, rakstura īpašību un tradīciju nepilnību. Arī agrāk varēja dzirdēt: «Apgrūtināt Baltiju ar šo atpalkušo provinci? Lai vitebskieši palīdz paši sev!» Bet latgaļi taču ir viena no lielākajām latviešu tautas ciltīm, tiem bija pat sava Jersikas valsts, plemizēja Kempa. Gribēdams panākt vairāk izpratnes un tolerances, viņš vēl gadsimta sākumā referēja Rīgas latviešu biedrības sanāksmēs, 1910. gadā uzrakstīja kultūrvēsturisku skīci «Latgaleši», bet 1938. gadā par saviem līdzekļiem izdeva grāmatu «Latgales likteņi». Tā ir inteligenta un analītiska grāmata, tajā daudz personiskās pieredzes, ledzīļnoties vēsturiskās detaļās un niansēs, autors neuzspiež savu viedokli, bet aicina padomāt. Patiešām, viegli var apmaldīties tajā nācīju, valodu un varu jūklī, kas bija pārplūdinājis Latgali. Šis darbs varētu būt labs palīgs, un tas noteikti jāizdod no jauna — vēlams, arī krīevu valodā.

Stipri Kempam bija ķēries pie sirds tas, ka Latvijas Republikas valdība pat ne mēģināja neko darīt Drīsas aprīņķa labā. Tas kādreiz bijis tīrs latviešu latgalešu aprīņķis ar katoļu draudzēm. Kā latgaliskā Pitalova (pie Tālavas) pārdēvēta par Jaunlatgali, ka nekonekvēntā un nelogiskā veidā kropļoti novada vietvārdi. Piemēram, Bolvi pārveidoti par Baltviem, bet tai pašā laikā saglabājusi savu nosaukumu Bolupe. Bez izmaiņām pal-

Gribētos ciltēt vēl vienu viņa domu. Sakarā ar zemes sadalīšanu jeb sadrumstalošanu, kas, iespējams, mazina tās produktivitāti, Kempa saka: «Vai tad maksimālā produktivitāte ir valstij tas galvenais un svarīgākais, vai tad pats cilvēks, viņa garīgais līdzsvars, viņa laimes sajūta savā ģimenē, uz savas zemes nav tikpat svarīga, var būt pat vēl svarīgāka?» Izklaušās pavisam mūsdienīgi.

Skaidrs, ka Kempa neiestājas par īpašuma sabiedriskošanu, par šķirisko pieeju, ar morāle viņam nebija šķiriski jēdziens, kas kalpo politiskiem mērķiem. Viņš bija izteicies, ka taisnība augstāka un cēlāka par varu. Vai cik vēkam ar šādiem uzskatiem varēja atrasties vieta līdz šinējā sociālisma modelī Kempam, tāpat kā Trasunam, nācās izjust varas draudus 1918. un 1919. gadā. Arī pēc 1934. gada apvērsuma, kad Kempa uzrakstīja memorandu par Latgales neapmierinošo ekonomisko stāvokli, viņu kā «bīstamu separātistu» uz diviem mēnešiem ieslodzīja cietumā un atlauda no dzelzceļa galvenā inspektora amata. Tas viņu dziļi sāpināja, protams.

Autoritārisms necieš cilvēkus ar karstām sirdīm, savas tautas goda aizstāvjus, cīņtājus par garīgām vērtībām. Tikai tagad, šķiet, ir atgriezies viņu laiks. Tagad, kad arī latgaleši sāk atbrīvoties no gurdenuma, vienaldzības mazvērtības sajūtas. Bet kā gan mums derētu Franča Kempa darbīgums un aktivitāte!

A. Gavare,
«Citas» korespondents